

Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі

The Limited Liability Company: The Comparative Legal Study of the Shareholder's Right to Withdraw from the Company Under the Law of Ukraine and Voluntary or Special Nullification of the Share Under the Law of Poland

Summary. The report provides the comparative legal study of the institute of shareholder's withdrawal from the limited liability company under the law of Ukraine and voluntary or special nullification of the share of the limited liability company's shareholder under the law of Poland. The author analyzes the legal nature, grounds, procedure and sequences on the one hand of the shareholder's withdrawal and on the other nullification of the share. The conclusion is made that it is necessary for Ukraine to adopt partially the Polish experience in this field namely to borrow idea of the nullification of the share as an indisputable sequence of the withdrawal. Also author gives reasons to keep the institute of the shareholder's withdrawal different from the institute of the purchase of the share by the company itself and emphasizes the indisputable nature of the shareholder's right to withdraw from the company.

Keywords: limited liability company, share at the charter capital, nullification of the share, right to withdraw from the company

Участь у товаристві з обмеженою відповідальністю (далі у тексті – ТОВ або товариство) як комплекс корпоративних правовідносин, що має ознаки правового зв'язку, триває у часі, і, за певних обставин, припиняється. Оскільки участь у товаристві виникає у зв'язку з внесенням певного вкладу, тобто – інвестиції, з інвестиційної точки зору припинення участі пов'язане з поверненням інвестиції, а якщо інвестор є іноземцем – то з її репатріацією. Звісно, учасник може припинити участь у товаристві через продаж належної йому частки, утім, це вимагає наявності третьої особи, зацікавленої у набутті такої частки. Значно більш цікавими з юридичної точки зору є механізми, які дозволяють учаснику припинити участь у товаристві без залучення третіх осіб. Порівняльно-правовому аналізу цих механізмів у правових системах України і Польщі і присвячено цю роботу.

Законодавство України містить інститут виходу учасника з товариства, закріплений ст.ст.116,148 ЦК України^[2], ст.ст.10,54 Закону України «Про господарські товариства»^[3]. Натомість ст.199 Кодексу торгових товариств Польщі (польськ. – *Kodeks spółek handlowych*, далі у тексті – *KSH*)^[4] передбачає інститут анулювання часток учасника ТОВ (*umorzenie udziału wspólnika*). Ці інститути не є симетрич-

^[1] доц., к.ю.н. Андрій Смітюх, доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеський національний університет імені І.І.Мечникова (Україна), im2m112@gmail.com.

^[2] Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. No. 435-IV . Відомості Верховної Ради України. 2003. No. 40-44. с. 356.

^[3] Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. No. 576-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. No. 49. с. 682.

^[4] *Kodeks spółek handlowych: Ustawa z dnia 15 września 2000 r.* URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=W DU20000941037> (дата звернення 11.10.2017).

ними, вони відрізняються і за обсягом явищ правового життя, які вони покликані врегулювати і за правовою ідеологією, що за ними стоїть.

Анулювання часток за законодавством Польщі є єдиним способом ліквідації частки під час існування товариства і полягає у позбавленні частки юридичного існування, наслідком чого є ліквідація усіх пов'язаних з нею прав^[5]. Ч.ч.1,4 ст.199 KSH визначають можливість добровільного анулювання часток за згодою учасника у разі викупу частки товариством (*umorzenie dobrowolne*), примусового анулювання частки без згоди учасника (*umorzenie przymusowe*) за наявності визначених визначених договором товариства^[6] підстав та анулювання часток у разі настання подій, так само визначених договором товариства (у доктрині іменується автоматичним або спеціальним анулюванням частки)^[7]. Добровільне та примусове анулювання частки відбувається відповідно до рішення загальних зборів учасників, тоді як для автоматичного анулювання таке рішення не вимагається. Також для добровільного анулювання потрібне укладення договору щодо частки між відповідним учасником та товариством.

Законодавство України не знає цілісного інституту анулювання часток у ТОВ, а також – у всіх інших господарських товариствах, де частки не мають якості акції. В акціонерних товариствах акція, як різновид частки, є цінним папіром, підпадає під детальне спеціальне правове регулювання, яке передбачає, серед іншого, процедуру анулювання акції. Натомість щодо ТОВ законодавство України встановлює три окремі інститути:

- *вкуп частки товариством*, що відбувається на підставі рішення загальних зборів учасників, здійснюється через укладення договору купівлі-продажу частки, причому товариство не пізніше року з моменту придбання частки може або продати її або зменшити статутний капітал, а розподіл прибутку, голосування і визначення кворуму на загальних зборах упродовж цього строку проводяться без урахування такої частки (ч.4 ст.147 ЦК України, ч.5 ст.53 Закону України «Про господарські товариства»);
- *виключення учасника з товариства*, що призводить до зменшення розміру статутного капіталу та відбувається за рішенням загальних зборів у разі, якщо такий учасник систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки (визначаються законом, і, можливо – установчим документом товариства), або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, (ст.ст.54,55,63 Закону України «Про господарські товариства»);
- *вихід учасника з товариства*, який також призводить до зменшення статутного капіталу і детально розглядається нижче (ст.ст.116,148 ЦК України, ст.ст.10,54 Закону України «Про господарські товариства»).

Викуп частки, виключення та вихід учасника можуть спричинити зменшення статутного капіталу, при цьому український державний реєстратор здійснює державну реєстрацію внесення змін до відомостей про розмір статутного капіталу товариства, та, у будь-якому випадку – про склад його учасників та розмір частки кожного з них. Державна реєстрація цих змін у їх сукупності, фактично, призводить до зникнення частки як об'єкту прав, утім, анулювання частки не сприймається українським законодавцем як окремий юридичний акт: частка, на відміну

^[5] Bieniek T., Wawrzyńczak-Jędryka B. Prawo Spółek 2006/2007. T. Bieniek, B. Wawrzyńczak-Jędryka. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 2006. c. 773.

^[6] Договір товариства (*Umowa spółki*) є установчим документом ТОВ за законодавством Польщі – аналогом статуту ТОВ, створеного за законодавством України.

^[7] Яценко І.С. Корпоративне право Республіки Польща: (основні положення): наук.-практ. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. с. 97.

від акції в АТ не є достатньо інституціалізованою та врегульованою як вид майна та об'єкт прав.

Утім, можна бачити, що викуп частки за законодавством України з наступним зменшенням статутного капіталу слугує досягненню тих саме цілей, що і добровільне анулювання частки за законодавством Польщі і відбувається схожим чином (рішення зборів, договір між учасником і товариством), а виключення учасника в Україні подібне до примусового анулювання частки у Польщі.

З іншого боку, спеціальне анулювання, що не вимагає жодного волевиявлення ані від ТОВ ані від учасника і відбувається автоматично за наявності визначених установчим документом обставин не має аналогів у законодавстві України.

Так само не має аналогів у законодавстві Польщі інститут виходу учасника з товариства.

Інститут виходу учасника з товариства у правовій системі України базується на передбаченому загальними нормами як ЦК (ст.118) так і Закону України «Про господарські товариства» (ст.10) праві учасника на вихід. Це право наявне у всіх учасників всіх господарських товариств, крім акціонерів АТ. По суті йдеться про безумовне право учасника у будь-який момент повідомити товариство про припинення корпоративних правовідносин заявою з нотаріально засвідченим підписом (ч.1 ст.148 ЦК України). У доктрині вихід учасника з ТОВ розглядається як односторонній правочин^[8]. Наслідками вчинення цього правочину є припинення основного масиву корпоративних прав учасника на майбутнє з одночасним виникненням специфічних майнових прав, а саме – права отримати частину вартості майна ТОВ, пропорційну розміру частки учасника, що виходить у статутному капіталі товариства та відповідну частину прибутку, яку товариство отримало до моменту виходу учасника.

Заява подається учасником до товариства завчасно, тобто – вихід вважається таким, що відбувся не в момент отримання заяви товариством, а із спливом певного строку. Такий строк встановлюється статутом товариства, а якщо статут його не визначає, то вважається, що він дорівнює трьом місяцям.

Одним з проблемних моментів у правозастосовчій практиці України є питання визначення моменту, з якого учасник вважається таким, що вийшов з товариства. Законодавець не пропонує задовільного законодавчого регулювання цього питання, критерії, які використовуються в узагальненнях судової практики також можна охарактеризувати як далекі від досконалості.

Річ у тім, що заява про вихід надається учасником товариству, але відомості про склад його учасників та розміри їх часток містяться у статуті товариства та Єдиному державному реєстрі, який вважається джерелом відкритих відомостей, що підтверджують безспірні юридичні факти у сфері діяльності юридичних осіб. Після отримання заяви учасника про вихід товариство проводить загальні збори, затверджує на них нову редакцію статуту і ініціює державну реєстрацію відповідних змін у Єдиному державному реєстрі. Отже, можливою є ситуація, коли товариство ігнорує заяву учасника про вихід, або збори учасників виявляються неспроможними затвердити нову редакцію статуту, яка не міститиме відомостей про учасника, що вийшов, відповідно – зміни до Єдиного державного реєстру не вносяться і треті особи і далі вважатимуть учасника, що подав заяву про вихід,

^[8] Просняк О.В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю. Університетські наукові записки. 2013. №. 1. с. 149; Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2010. с. 16.

чинним учасником товариства.

Вищий господарський суд України, узагальнюючи судову практику у корпоративних спорах, у п.п. 4.12, 4.16 Постанови Пленуму від 25.02.2016 No. 4 зазначив, що вихід зі складу учасників ТОВ не пов'язується ні з рішенням загальних зборів учасників, ні з внесенням змін до статуту товариства, отже, встановлюючи момент виходу учасника з товариства, господарським судам слід враховувати, що таким моментом є дата спливу строку, передбаченого ч. 1 ст. 148 ЦК України, або інша дата, зазначена у заяві учасника, якщо така дата визначена з дотриманням вимог цієї норми ЦК України. Відкликання заяви про вихід після її отримання товариством допускається лише за згодою самого товариства та у разі, якщо відповідні зміни у складі учасників товариства не пройшли державної реєстрації^[9].

Такий підхід пропонує рішення, яке максимально захищає право учасника на вихід – він вважається таким, що вийшов незалежно від дій інших учасників та самого товариства. За існуючого законодавства це рішення слід визнати найкращим з усіх можливих, утім, недосконалість законодавчого регулювання зачіпає інтереси третіх осіб, які, за певних обставин, залишаються необізнаними щодо того, хто, насправді, є учасником товариства і яким є розподіл часток у товаристві.

В.Кравчук вважає, що недоліки чинного законодавчого регулювання виходу учасника є настільки суттєвими, що від інституту виходу учасника слід відмовитися, замінивши його обов'язковим викупом частки товариством^[10]. Слід підкреслити, що на даний момент Закон України «Про акціонерні товариства» (ст.68) передбачає обов'язковий викуп акцій товариством у разі, якщо акціонер з'явився на загальні збори і голосував проти прийняття стратегічного рішення (збільшення статутного капіталу, надання згоди на вчинення товариством значного правочину та ін.), яке все одно було прийняте^[11]. По суті, В.Кравчук пропонує поширити цей підхід на ТОВ, але відв'язати його від будь-яких умов – зробити викуп безумовним – яким на даний момент є вихід з товариства.

На нашу думку, за заміни виходу з товариства обов'язковим викупом частки безумовність зберігатиметься лише *de jure* але не *de facto*: якщо товариство, до якого звертатиметься учасник з безумовною пропозицією викупу частки ухилятиметься від здійснення такого викупу, ситуація вимагатиме судового розгляду, що означатиме значні втрати часу і відсутність гарантій досягнення учасником бажаного життєвого результату: такий учасник отримає у суді рішення про зобов'язання ТОВ вчинити певні дії, а саме – продати частку, а примусове виконання такого рішення завжди є проблемним питанням.

Вважаємо, що вихід учасника з ТОВ, заснований на безумовному праві припинити корпоративні правовідносини у будь-який час, є усталеним інститутом корпоративного права України, який позитивно сприймається діловою спільнотою країни, і, як такий, вимагає удосконалення, але не скасування.

Зазначене удосконалення слід проводити, на нашу думку, серед іншого, виходячи з досвіду правового регулювання у Польщі, через підвищення інституціональної значущості часток у ТОВ та запозичення інституту їх анулювання, але, у

^[9] Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. No. 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення 11.10.2017).

^[10] Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2010. с. 16.

^[11] Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. No. 50-51. с. 384.

жодному разі не через механічне копіювання ст.199 KSH.

Перш за все, варто запозичити можливість поділу капіталу ТОВ на частки рівної або нерівної номінальної вартості, передбачену ст.ст.152-153 KSH Польщі: у Польщі договір товариства визначає чи може учасник ТОВ мати тільки одну або більшу кількість часток, при цьому, якщо учасник може мати декілька часток, усі частки повинні бути рівними та неподільними, натомість в Україні закон не передбачає таких варіантів, а у правозастосовчій діяльності суб'єкти правовідносин виходять з того, що кожному учаснику ТОВ належить одна подільна частка, отже – частки є здебільшого нерівними, при цьому вони не індивідуалізуються в обороті.

Оптимальним, на нашу думку, є зобов'язання державних реєстраторів України забезпечити індивідуалізацію часток у обороті через присвоєння їм певних номерів та ведення обліку часток у кожному товаристві: державний реєстратор має реєструвати їх виникнення, переходи прав на них, будь-які обтяження таких прав, і, нарешті, анулювання часток як окремих об'єктів прав. При цьому статут ТОВ не повинен містити відомостей щодо поточного складу учасників, як статут АТ не містить відомостей щодо поточного складу акціонерів.

Отже, за кожним учасником слід визнати безумовне право на анулювання його частки, яке здійснюватиметься через подачу заяви не до товариства, а безпосередньо до державного реєстратора. Якщо учасник має декілька часток, він може анулювати не усі належні йому частки, а лише деякі з них. У такому разі вихід учасника – це окремий випадок анулювання часток на вимогу учасника, коли анулюються усі належні даному учаснику частки і участь у ТОВ повністю припиняється, по суті вихід учасника – це наслідок анулювання усіх належних йому часток за його ініціативою.

Слід погодитися з В.Кравчуком, який вважає, що заява про вихід повинна бути безвідзивною^[12]. На нашу думку безвідзивність виходу (анулювання частки або часток учасника за його ініціативою) урівноважить його безумовність, усуватиме можливості для зловживань як з боку учасника, що подає заяву, так і спільних зловживань учасника та товариства, і у будь-якому випадку захищатиме інтереси третіх осіб.

Анулювання частки, а також вихід учасника, якщо анулювання частки спричиняє вихід повинні відбуватися у момент державної реєстрації відповідної заяви.

Вважаємо, що за відсутності необхідності вносити зміни до статуту ТОВ, та, відповідно, скликати та проводити збори учасників, будь-які розумні доводи на користь існування попереднього строку між поданням заяви та анулюванням частки (виходом з товариства) відсутні: певний строк потрібен для наступного проведення розрахунків між ТОВ та колишнім учасником, про що йдеться нижче, але не для оформлення виходу (анулювання частки) як такого. Подібний підхід робить анулювання частки за ініціативою учасника (вихід з ТОВ) справді безумовним та безвідзивним, невідворотним актом та усуває будь-які двозначності з приводу статусу особи як учасника, або колишнього учасника товариства і будь-які можливості маніпулювання ситуацією з боку учасника або товариства.

Слід розглянути також майнові наслідки виходу учасника з ТОВ за законодавством України у їх порівнянні з майновими наслідками анулювання частки за законодавством Польщі.

Ст.199 KSH передбачає отримання учасником, частка якого анулюється вина-

[12] Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2010. с. 16.

городи (wynagrodzenie), за винятком випадків, коли він прямо відмовляється від неї. За відсутності такої відмови при добровільному анулюванні розмір винагороди визначається за згодою сторін^[13], при цьому товариство виходить з того, які положення щодо розміру винагороди за добровільно анульовану частку містить договір товариства, а за відсутності таких положень – з рішення, прийнятого учасниками^[14]. У разі примусового чи спеціального (автоматичного) анулювання частки, відповідно до ч.ч.2,4 ст.199 KSH, винагорода не може бути нижче, ніж вартість, що припадає на частку у чистих активах (udział aktywów netto) згідно останньої фінансової річної звітності, за вирахуванням суми, що підлягає розподілу між учасниками.

Законодавство України не містить жодних умов щодо вартості, за якою товариство викупає частку учасника, що означає застосування договірної ціни, яка з боку товариства визначається загальними зборами, оскільки рішення про викуп частки належить до виключних повноважень загальних зборів (ч.4 ст.145 ЦК України, ст.59 Закону України «Про господарські товариства»).

При виключенні або виході учасника з товариства він отримує, як вже зазначалося вище, частину вартості майна ТОВ, пропорційну розміру його частки у статутному капіталі товариства та відповідну частину прибутку, яку товариство отримало до моменту його виходу (виключення).

Щодо частини прибутку слід зауважити, що учасник, який виходить опиняється у привілейованому положенні щодо учасників, які залишаються. Річ у тім, що дивіденди у ТОВ сплачуються за загальним правилом лише за наявності рішення зборів учасників. Таким чином може скластися ситуація, коли учасник, що виходить отримує дивіденди, а інші учасники – ні, оскільки рішення про розподіл прибутку не прийняте, або прийняте рішення не сплатити дивіденди, а залишити прибуток у товаристві.

Що стосується відмови учасника від отримання частини вартості майна товариства при виході, можливість якої прямо, як зазначалося вище, встановлена ст.199 KSH, слід зауважити, що законодавство України не містить подібного положення, натомість п. 4.13. Пленуму ВГСУ від 25 лютого 2016 р. No. 4^[15] підкреслює, що чинним законодавством не передбачено можливості відмовитися від своїх майнових прав на майбутнє, отже, зазначена учасником у заяві про вихід з товариства відсутність майнових претензій до товариства не свідчить про його відмову від отримання вартості частини майна товариства, пропорційної його частці у статутному капіталі, протягом строку, встановленого у ст. 54 Закону України «Про господарські товариства».

Відповідно до ч.2 ст.148 ЦК України порядок і спосіб визначення вартості частини майна, що є пропорційною частці учасника у статутному капіталі встановлюється статутом товариства і законом, утім, закон не містить з цього приводу жодних спеціальних норм. Таким чином у законодавстві України з цього питання наявна лакуна. Виходячи з інших положень законодавства України тут можливі лише два варіанти: балансова вартість чистих активів або ринкова вартість, визна-

^[13] Яценко І.С. Корпоративне право Республіки Польща: (основні положення): наук.-практ. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. с. 98.

^[14] Pabis R. Spółka z o.o. : komentarz. Warszawa: C.H. Beck, 2006. с. 257.

^[15] Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. No. 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення 11.10.2017).

чена професійним оцінювачем. Конкретний спосіб оцінки визначає статут товариства, а якщо відповідне положення у статуті відсутнє, у разі виникнення спору суд використовує балансову вартість (п. 30 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. No. 13^[16]), а на вимогу учасника, який вийшов (був виключений), у будь-якому випадку – ринкову вартість (п. 4.20 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2016 р. No. 4^[17]). Можна бачити, що у практиці господарських судів України при визначенні компенсації перевага надається ринковій вартості, тоді як у Польщі закон прямо вказує на необхідність виплат виходячи з балансової вартості. Також, при обчисленні чистих активів для розрахунків з учасником, що виходить з ТОВ за законодавством України, з них не вираховуються суми, призначені для виплат учасникам.

Нарешті, законодавство Польщі прямо вимагає, щоб вартість визначалася за даними останньої річної фінансової звітності (тобто – за станом на кінець року, що передує анулюванню частки), тоді як узагальнення судової практики в Україні виходять з того, що дата, за станом на яку визначається вартість майна товариства, має прив'язуватися до виходу, хоча й пропонують суперечливі рішення: зокрема у п. 4.14. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2016 р. No. 4 зазначено дату волевиявлення учасника вийти з товариства – тобто подання заяви, натомість у п. 4.19 тієї самої Постанови – дату виходу, тобто спливу строку, передбаченого Законом чи статутом^[18].

Порядок сплати винагороди учаснику, частка якого анулюється, у законодавстві Польщі не встановлюється, натомість законодавство України, а саме – ст.54 Закону України «Про господарські товариства» містить з цього приводу положення, згідно якого виплата провадиться після затвердження звіту за рік, в якому він вийшов з товариства, і в строк до 12 місяців з дня виходу. Рішення, запропоноване українським законодавцем важко визнати розумним: за рік, що сплине після виходу учасника може змінитися багато обставин, перш за все – платоспроможність товариства, крім того – неодноразово може змінитися склад учасників. Абз. 4 ч. 2 ст. 148 ЦК України дозволяє визначити інший порядок виплати у статуті ТОВ. Як правило, статuti встановлюють значно коротші строки виплати. На практиці досить часто виплата здійснюється в момент виходу учасника і підписання всіх пов'язаних із цим документів. Саме такий спосіб слід визнати оптимальним у всіх випадках, коли вихід учасника відбувається без конфлікту і втілює певні домовленості учасників товариства. З іншого боку, слід враховувати, що Вищий господарський суд України у п. 4.15. Постанови Пленуму від 25.02.2016 No. 4 зазначив, що у разі виходу учасника з товариства чинне законодавство не передбачає настання у товариства обов'язку здійснити виплату такому учаснику вартості частини майна товариства, пропорційної його частці у статутному капіталі товариства, у строки, коротші, ніж встановлені у ст. 54 Законі України «Про господарські товариства», водночас обов'язок товариства щодо розрахунків при виході з нього учасника виникає на підставі відповідного припису закону та не пов'язаний з наявністю або відсутністю вимоги про здійснення виплати^[19].

[16] Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. No. 13. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08> (дата звернення 11.10.2017).

[17] Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. No. 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення 11.10.2017).

[18] Там само.

[19] Там само.

Вважаємо, що можливі зміни законодавства України з питання виплати учаснику, що виходить (частка якого анулюється), компенсації, повинні розвивати висловлену вище ідею про інституціалізацію часток. Момент внесення державним реєстратором запису до державного реєстру про анулювання частки за ініціативою учасника має становити початок перебігу строку для сплати йому компенсації. Цей строк може визначатися статутом і у будь якому разі не повинен перевищувати 60 днів (мінімальний строк пред'явлення вимог кредиторами до товариства при його ліквідації). Із спливом зазначеного строку учасник, частку якого було анульовано (який вийшов) набуватиме право стягнути суму компенсації з товариства.

Щодо порядку визначення розміру компенсації варто, на нашу думку, поєднати критерії, які вживаються у судовій практиці в Україні з критеріями, передбаченими законодавством Польщі. Учасник, частку якого було анульовано (який вийшов) із спливом строку для виплати компенсації товариством повинен мати на вибір такі варіанти:

- «легкий» шлях – стягнути компенсацію у безспірному порядку виходячи з балансової вартості чистих активів товариства, визначеної на підставі останнього «звітнього» балансу, що передує даті анулювання частки/виходу (для цього ТОВ повинно надавати звітні – кварталні та річні баланси державним реєстраторам), на підставі виданого державним реєстратором колишньому учаснику виконавчого документу на зазначену суму – це може бути, зокрема, виконавчий напис державного реєстратора на виписці з реєстру про анулювання відповідної частки (цим способом можуть стягуватися також належна колишньому учаснику частина прибутку за періоди, що охоплюються «звітними» балансами);
- «складний» шлях – стягнути компенсацію через господарський суд виходячи з балансової вартості чистих активів товариства, визначеної на підставі балансу, складеного за станом безпосередньо на дату виходу, виходячи з балансової вартості на підставі зазначеного вище «звітнього балансу», або ж виходячи з ринкової вартості майна товариства, визначеної незалежним оцінювачем (цим способом може стягуватися також належний колишньому учаснику прибуток за періоди, що охоплюються «звітними» балансами).

Нарешті, слід розглянути питання джерела, з якого здійснюється виплата компенсації та зміни статутного капіталу при виході учасника та анулюванні частки, відповідно, за законодавством України і Польщі.

Ч.ч.5-7 ст.199 КШН визначають, що компенсація учаснику – власнику анульованої частки може сплачуватися або за рахунок чистого прибутку товариства або за рахунок коштів власне статутного капіталу товариства. У другому випадку статутний капітал має бути зменшений. Дослідники вказують, що у разі виплати компенсації за рахунок коштів статутного капіталу анулювання часток вважається завершеним з моменту внесення до реєстру запису про зменшення статутного капіталу, натомість якщо компенсація сплачується за рахунок чистого прибутку – вже з моменту прийняття відповідного рішення зборами учасників, та зауважують, що в разі анулювання частки без зменшення статутного капіталу виникає ситуація, коли сума номінальної вартості існуючих часток є меншою від величини статутного капіталу на суму номінальної вартості анульованих часток, отже, реалізація прав учасників здійснюється без урахування анульованих часток, тобто, фактично – без урахування номінального розміру статутного капіталу^[20].

^[20] Яценко І.С. Корпоративне право Республіки Польща: (основні положення) : наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. с. 99.

Український законодавець не приділив уваги джерелам, за рахунок яких здійснюється виплата компенсації учаснику, що вийшов з товариства та тому, яким чином вихід учасника впливає на розмір статутного капіталу, як правило у такому разі статутний капітал зменшується, або утримується у тому самому розмірі за рахунок додаткових вкладів учасників або сторонніх інвесторів, утім, практика з цього питання є суперечливою.

На нашу думку, «фокус уваги» у законотворчості та правозастосовчій практиці слід перенести з категорії статутного капіталу на категорію часток: статутний, або корпоративний капітал слід розуміти лише як визначену для суто облікових цілей механічну суму номінальної вартості емітованих та не анульованих часток, а не як суму, яка визначає мінімальний розмір майна товариства, що гарантує інтереси його кредиторів, як це передбачає чинна редакція статті 144 ЦК України. Отже, анулювання часток повинно призводити до автоматичного зменшення розміру статутного капіталу, емісія нових часток – до його автоматичного збільшення за записом Єдиного державного реєстратора. Розмір статутного капіталу ТОВ має міститися виключно у Єдиному державному реєстрі із тим, щоб усунути необхідність внесення змін до статуту ТОВ при кожному анулюванні часток, і, відповідно – зміні розміру капіталу товариства.

Таким чином, творче запозичення інституту анулювання часток та деяких загальних засад регулювання відносин, які складаються щодо часток за законодавством Польщі може допомогти вивести регулювання відносин, які складаються при виході учасника з ТОВ на якісно новий рівень.

Також ці підходи можуть бути застосовані і до відносин, які виникають у зв'язку з виключенням учасника з ТОВ.

Бібліографія:

Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2010.

Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. No. 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення 11.10.2017).

Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. No. 50-51.

Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. No. 576-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. No. 49.

Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. No. 13. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08> (дата звернення 11.10.2017).

Просянюк О.В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю. Університетські наукові записки. 2013. No. 1.

Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. No. 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. No. 40-44.

Яценко І.С. Корпоративне право Республіки Польща: (основні положення): наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008.

Bieniek T., Wawrzyńczak-Jędryka B. Prawo Spółek 2006/2007. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 2006.

Kodeks spółek handlowych: Ustawa z dnia 15 września 2000 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037> (дата звернення 11.10.2017).

Pabis R. Spółka z o.o. : komentarz. Warszawa: C.H. Beck, 2006.